

**СЪСТАВЯНЕ НА ДАННИТЕ ЗА ПРЕКИТЕ ИНВЕСТИЦИИ
В СЪОТВЕТСТВИЕ С МЕТОДОЛОГИЧЕСКИТЕ ИЗИСКВАНИЯ НА
ШЕСТОТО ИЗДАНИЕ НА *РЪКОВОДСТВОТО ПО ПЛАТЕЖЕН БАЛАНС
И МЕЖДУНАРОДНА ИНВЕСТИЦИОННА ПОЗИЦИЯ*¹**

Българската народна банка (БНБ) съставя данните за *преките инвестиции* в съответствие с международните стандарти, изложени в шестото издание на *Ръководството за платежния баланс и международната инвестиционна позиция*² (BPM6), четвъртото издание на *Ръководните дефиниции за преките чуждестранни инвестиции*³ (BMD4), както и в регламентите на Европейската комисия и Европейската централна банка в областта на статистиката на платежния баланс.

В съответствие с тези стандарти, преките инвестиции представляват категория трансгранични инвестиции, при които местно лице в една икономика има контрол или значителна степен на влияние върху управлението на предприятие в друга икономика. Пряка инвестиция е не само трансакцията по първоначалното установяване на контрол или влияние върху прякото инвестиционно предприятие, а също и свързаните с това инвестиции, включително инвестициите в непряко свързани предприятия, тези между отделните преки инвестиционни предприятия, трансакциите с дългови инструменти, както и обратното инвестиране.

I. ОСНОВНИ ДЕФИНИЦИИ, СВЪРЗАНИ С ПРЕКИТЕ ИНВЕСТИЦИИ

Пряка инвестиция възниква, когато инвеститор от една икономика прави инвестиция, с която придобива контрол или значителна степен на влияние върху управлението на предприятие в друга икономика. Тъй като е налице контрол или значителна степен на влияние, преките инвестиции предполагат трайни взаимоотношения, както и различна мотивация в сравнение с другите видове инвестиции. Освен капитала, който е свързан с правото на глас, прекият инвеститор може да предоставя и други типове финансиране, както и ноу-хау.

¹ Актуализирани методологически бележки октомври 2021 г.

² Balance of Payments and International Investment Position Manual, IMF, Sixth Edition, 2009; <http://www.imf.org/external/pubs/ft/bop/2007/bop6comp.htm>.

³ Benchmark Definition of Foreign Direct Investment, OECD, Fourth Edition, 2008; www.oecd.org/daf/inv/investmentstatisticsandanalysis/40193734.pdf

Пряк инвеститор е лице или група свързани лица, които могат да упражняват контрол или имат значително влияние върху управлението на предприятие, което е резидент на друга икономика.

Пряко инвестиционно предприятие е юридическо лице, върху което пряк инвеститор упражнява контрол или значителна степен на влияние.

Пряка инвестиция възниква, когато пряк инвеститор притежава капитал, който му дава **10% или повече** от правото на глас в управлението на прякото инвестиционно предприятие.

- Приема се, че прекият инвеститор упражнява **контрол** върху прякото инвестиционно предприятие, когато притежава повече от 50% от правото на глас в това предприятие. Пряко инвестиционно предприятие, върху което прекият инвеститор упражнява контрол, е *дъщерно предприятие*.

За значителна степен на **влияние** върху управлението на прякото инвестиционно предприятие се считат между 10 и 50% право на глас в прякото инвестиционно предприятие. Пряко инвестиционно предприятие, върху което прекият инвеститор упражнява значителна степен на **влияние**, но не контрол, е *асоциирано предприятие*.

Косвена пряка инвестиция възниква при притежаване на право на глас в едно пряко инвестиционно предприятие, което притежава право на глас в друго предприятие или предприятия, т.е. предприятието може да упражнява непряк контрол или влияние по веригата от преки инвестиционни взаимоотношения.

Групата от свързани предприятия на едно предприятие се състои от:

- неговия **пряк инвеститор (преки инвеститори)** – както непосредствен, така и косвен;
- неговите **преки инвестиционни предприятия**, независимо дали упражнява в тях контрол (в т.ч. клонове) или влияние, както и техните дъщерни дружества, непосредствени и косвени;
- **останалите предприятия от групата**, които са под контрола или влиянието на същия пряк инвеститор (непосредствено или косвено), но не упражняват контрол или влияние помежду си;

Цялата **група от свързани предприятия** са в преки инвестиционни отношения помежду си.

II. ОБХВАТ НА ПОТОЦИТЕ И ПОЗИЦИИТЕ НА ПРЕКИТЕ ИНВЕСТИЦИИ

Потокът на преките инвестиции обхваща отчетените през референтния период (година, тримесечие или месец) трансгранични операции, които отговарят на критериите за преки инвестиции.

Размерът (позицията) на преките инвестиции представлява стойността на преките инвестиции към края на референтния период (година, тримесечие или месец). Той отразява не само финансовите трансакции, отчетени преди и по време на периода, но и валутни и ценови преоценки и други изменения в обема.

Преките инвестиции обхващат повечето финансови трансакции и позиции между свързани лица от различни държави. В зависимост от отношенията между инвеститора и инвестиционното предприятие, преките инвестиции се класифицират като:

- а) инвестиция от пряк инвеститор в прякото инвестиционно предприятие (директна или косвена);
- б) обратно инвестиране от прякото инвестиционно предприятие в неговия собствен пряк инвеститор (директно или косвено);
- в) инвестиции между местни и чуждестранни свързани предприятия от групата.

III. КОМПОНЕНТИ НА ПРЕКИТЕ ИНВЕСТИЦИИ

В съответствие със стандартното представяне на платежния баланс, **преките инвестиции** се отчитат във финансовата сметка и включват дялов капитал, реинвестиране на печалба и дългови инструменти (вътрешнофирмени заеми).

Дяловият капитал се състои от всички инструменти и записи, които признават вземанията върху остатъчната стойност на корпорация или квази-корпорация, след като вземанията на всички кредитори са удовлетворени. Той представлява средствата на собствениците в институционалната единица (корпорация или друга единица) и се третира като неин пасив. Освен придобитите акции, стойността на дяловия капитал може да бъде повлияна от редица фактори, като премии от емисии, натрупани реинвестирани или неразпределени печалби, преоценки. В дяловия капитал се включват също и инвестициите в недвижими имоти, в т.ч. инвестиционни имоти и ваканционни жилища.

Притежаваният дялов капитал в юридически лица обикновено е под формата на акции, дялове, участия, депозитарни разписки и т.н. Капиталът може допълнително да бъде разделен на:

а) *котираны акции* (листвани на фондова борса акции);

б) *некотираны акции* (акции, които не се търгуват на фондова борса);

в) *други видове дялов капитал* – капитал, който не е под формата на ценни книжа, например капитал в квази-корпорации (клонове, тръстове, дружества с ограничена отговорност и други видове съдружия, некорпоративни фондове и условни единици за собственост върху недвижимо имущество).

Реинвестиране на печалбата представлява частта от неразпределената печалба на прякото инвестиционно предприятие, която се полага на непосредствения пряк инвеститор. Записва се като отделна подстатия. Логиката на това третиране на реинвестирането на печалбата от пряката инвестиция е, че тъй като прякото инвестиционно предприятие по дефиниция е под контрола или влиянието на прекия инвеститор, решението да се задържи и реинвестира в предприятието част от печалбата представлява решение за инвестиране от страна на прекия инвеститор. Неразпределената печалба на клоновете също се счита за реинвестиране на печалба. Неразпределената печалба на прякото инвестиционно предприятие се измерва след приспадане на корпоративните данъци, начислявани върху дохода на предприятието.

Реинвестирането на печалбата може да е с отрицателна стойност, например когато предприятието отчита загуба от дейността си, или когато начислените дивиденди през даден период са по-големи от нетния доход през този период. Точно както положителното реинвестиране на печалбата се разглежда като вливане на капитал от страна на прекия инвеститор, така отрицателното реинвестиране на печалбата се третира като изтегляне на капитал.

Във верига от преки инвестиционни взаимоотношения, реинвестиране на печалба се отчита само между прекия инвеститор и непосредственото пряко инвестиционно предприятие.

Дългови инструменти. *Вътрешнофирменото кредитиране* описва задълженията между свързани преки инвестиционни предприятия. Включва трансакции и позиции по дългови инструменти, с изключение на тези между определени свързани финансови предприятия (които не се класифицират като преки инвестиции, тъй като не се считат за толкова тясно свързани с пряката инвестиция). Финансови предприятия в този смисъл са: депозитни институции (централната банка

и депозитни институции без централната банка); инвестиционни фондове и други финансови посредници, с изключение на застрахователни дружества и пенсионни фондове.

IV. ДОХОД ОТ ПРЕКИ ИНВЕСТИЦИИ

Доходът от преки инвестиции обхваща целия инвестиционен доход, произтичащ от преки инвестиции между местни и чуждестранни институционални единици. Включва дивиденди, реинвестирана печалба и лихви по вътрешнофирмени кредити. В съответствие със стандартното представяне на платежния баланс, доходът от преки инвестиции се отчита в текущата сметка на платежния баланс.

Реинвестираната печалба е запис, съответстващ и равен на отчитаното във финансовата сметка на платежния баланс реинвестиране на печалба, представляващо пропорционалния дял на прекия инвеститор в приходите на прякото инвестиционно предприятие, които няма да се разпределят като дивиденди.

Реинвестираната печалба може да е с отрицателна стойност, например когато предприятието отчита загуба от дейността си, или когато начислените дивиденди през даден период са по-големи от нетната печалба през този период. Ако пряката инвестиция генерира отрицателни приходи, записът трябва да бъде показан като отрицателен доход, платим от прекия инвеститор.

Дивиденди и доход на квази-корпорации, разпределен на собствениците им. Дивидентите са приходи, разпределени на собствениците на капитала срещу средствата, предоставените на разположение на корпорациите. Освен дивидентите на корпорации, в тази категория се отчита и разпределеният доход от квази-корпорации (например разпределените печалби на клонове).

Извънредните плащания от корпорации (включително квази-корпорации) към собствениците, които се състоят от натрупани резерви или продажби на активи, не следва да се третираат като дивиденди. Такива извънредни плащания, наричани *супердивиденди*, се третираат като намаление на капитала. Затова те се отчитат във финансовата сметка като намаление на капитала, а не като доход, изплатен към собствениците. Критерий за идентифициране на такива плащания обикновено е непропорционално големият им размер спрямо досега отчитаните нива на дивиденди и печалби.

Дивидентите се записват в момента, в който акциите започват да се оценяват на база цена „без дивидент“ (т.е. когато обявените дивиденди се изключат от

пазарната цена). Разпределеният доход на квази-корпорации се отчита, когато бъде изтеглен от техните собственици.

Лихвите са форма на доход от инвестиции, които собствениците на определени видове финансови активи (депозити, дългови ценни книжа, заеми и други вземания) получават срещу финансовите активи, предоставени на разположение на друга институционална единица. Лихвите се начисляват, т.е. лихвите към кредитора се записват като непрекъснато натрупващи се през периода върху размера на неизплатената главница. При тези начисления, с натрупването на лихви се увеличава и дължимият размер, тоест начислените, но неизплатени лихви са част от общия дължим размер. Следователно изплащанията на лихви се записват като трансакции във финансовата сметка, които намаляват съществуващия пасив на длъжника.

V. СЧЕТОВОДНИ ПРИНЦИПИ И СТАНДАРТИ

Дебитните и кредитните записи по **дохода от преки инвестиции** (платим и дължим доход) се записват с положителен знак⁴, а нетният доход от преки инвестиции се изчислява както следва:

Нето (доход от преки инвестиции) = кредитни записи (дължим доход) – дебитни записи (платим доход)

Изключение се прави при реинвестираната печалба, когато се отчитат загуби.

Увеличението на активите и пасивите по **преки инвестиции** се записват с положителен знак, а намаленията – с отрицателен знак⁵. Следователно нетните преки инвестиции се изчисляват както следва:

Нето (преки инвестиции) = активи (преки инвестиции) – пасиви (преки инвестиции)

VI. ПРЕДСТАВЯНЕ НА ДАННИТЕ СПОРЕД ПРИНЦИПА АКТИВ/ПАСИВ И НА БАЗАТА НА ПЪРВОНАЧАЛНАТА ПОСОКА НА ИНВЕСТИЦИЯТА

С новите методологични изисквания на BPM6 и BMD4 се прилага представяне на данните за преките инвестиции в съответствие с принципа *актив/пасив*. Водещият

⁴ По методологията на петото издание на *Ръководството за платежния баланс* дебитът се записваше с отрицателен знак.

⁵ По методологията на петото издание на *Ръководството за платежния баланс* положителният знак показваше намаление на активите и увеличение на пасивите, а отрицателният – увеличение на активите и намаление на пасивите.

критерий е дали трансакцията/позицията е свързана с актив или пасив на местното лице, а първоначалното отношение между свързаните лица остава на второ място. На практика това означава, че преките инвестиции се отчитат на брутна база, като другите статии във финансовата сметка.

Принципът на първоначалната посока на инвестицията е представяне на данните за преките инвестиции според първоначалното отношение между свързаните лица. По този начин преките инвестиции се показват като преки инвестиции в чужбина или като преки чуждестранни инвестиции в отчетната икономика:

(а) *преките инвестиции в чужбина* обхващат активите и пасивите между местни преки инвеститори и техните дъщерни предприятия в чужбина както и всички активи и пасиви между местни и чуждестранни свързани лица от групата, ако крайният контролиращ собственик е местно лице или ако резидентността на крайния контролиращ собственик е неизвестна.

(б) *преките чуждестранни инвестиции в страната* включват всички пасиви и активи между местните преки инвестиционни предприятия и техните преки чуждестранни инвеститори, както и всички активи и пасиви между местни и чуждестранни свързани лица от групата, ако крайният контролиращ собственик е чуждестранно лице или ако резидентността на крайния контролиращ собственик е неизвестна.

Според принципа на първоначалната посока на инвестицията, преките инвестиции в чужбина и преките чуждестранни инвестиции в страната включват както активи, така и пасиви, заради което е възможно да се отчитат отрицателни стойности.

Разликата между представянето на данните на база актив/пасив и според първоначалната посока на инвестицията произтича от разликите в третирането на обратното инвестиране и някои инвестиции между свързани лица от групата. Поради аналитичното значение на отчитането на преките инвестиции според първоначалната посока на инвестицията, БНБ отчита и публикува данни за преките инвестиции на базата на този принцип, успоредно с данните, публикувани в съответствие с принципа *актив/пасив*.

VII. АНАЛИТИЧНО ЗНАЧЕНИЕ НА РАЗЛИЧНИТЕ ПРЕДСТАВЯНИЯ НА ПРЕКИТЕ ИНВЕСТИЦИИ

В зависимост от типа представяне, данните, базирани на принципа *актив/пасив* и тези, представени според *първоначалната посока на инвестицията*, имат различно аналитично приложение.

- Данните на база *актив/пасив* са съпоставими с паричните, финансовите и другите балансови данни и по този начин улесняват сравнението на данни. За тази цел, потоците и размерите трябва да отчетени на базата на непосредствения контрагент.

- Данните, представени според *първоначалната посока на инвестицията*, спомагат за разбирането на икономическото значение и мотивацията за преките инвестиции, като отчитат контрол и влияние. При това представяне, обратното инвестиране може да се разглежда като еквивалент на намаляване на инвестицията.

VIII. ИЗТОЧНИЦИ НА ДАННИ ЗА СЪСТАВЯНЕ НА ПРЕКИТЕ ИНВЕСТИЦИИ И ДОХОДА ОТ ПРЕКИ ИНВЕСТИЦИИ

БНБ съставя данните за преките инвестиции, като използва информация от местни преки инвестиционни предприятия, от Централния депозитар, от нотариуси и съдии по вписванията, от Управление „Банков надзор“ и отдел „Парична и финансова статистика“ на БНБ, Комисията за финансов надзор, Националния статистически институт и Агенцията за публичните предприятия и контрол. При обработването на данните от различните източници са заложили автоматични проверки, за да не се допусне дублиране на данни.

- **Директно отчитащите се предприятия** предоставят тримесечни статистически данни за потока и размера на преките инвестиции – дялов капитал, вътрешнофирмено кредитиране и реинвестиране на печалба, както и данни за дохода от преки инвестиции (дивиденди и лихви);

- **Централният депозитар** предоставя месечни данни за позиции и сделки по регистрираните ценни книжа;

- **Нотариусите и съдиите по вписванията** предоставят месечни данни за сделки с недвижими имоти между местни лица и нерезиденти;

- **Управление „Банков надзор“** на БНБ предоставя месечни данни за чуждестранното участие в капитала на български банки, както и балансови данни и отчети за доходите на банките;

- **Отдел „Парична и финансова статистика“** на БНБ предоставя балансови данни за финансовите предприятия;
- **Комисията за финансов надзор** предоставя тримесечни данни за чуждестранното участие в капитала на финансовите посредници;
- **Националният статистически институт** предоставя статистически данни от своето пълно годишно проучване на нефинансовите предприятия с чуждестранно участие;
- **Агенцията за публичните предприятия и контрол** предоставя данни при приватизационни сделки с участие на нерезиденти. В данните се включват само реално получени, а не договорени, стойности.

IX. ПЕРИОДИЧНОСТ, ЧЕСТОТА И СВОЕВРЕМЕННОСТ НА ПУБЛИКУВАНЕ

Данните за преките инвестиции, като част от платежния баланс, се съставят и публикуват в рамките на седем седмици след изтичането на отчетния период съгласно *Календара за разпространение на статистически данни* на БНБ.

БНБ публикува месечни данни за преките инвестиции по вид инвестиция (дялов капитал, реинвестиране на печалба, дългови инструменти), както и тримесечни и годишни потоци и позиции с разбивки по вид инвестиция, географски регион и икономически отрасъл.

X. ПОЛИТИКА НА РЕВИЗИРАНЕ НА ДАННИТЕ

Периодичните ревизии на данните, които БНБ извършва, са в съответствие с *Календара на ЕЦБ за обмен на данните за платежния баланс, международната инвестиционна позиция, резервните активи в рамките на ЕСЦБ* (включващ и календар на ревизиите), както и с *Календара на Евростат за обмен на данни и политика на ревизии в рамките на Европейския съюз*.

Ревизиите на предварителните данни са задължителна международна практика и са необходими поради различната честота, навременност и обхват на постъпващите от различни източници данни, както и поради кратките срокове след края на отчетния период, в които се съставят и публикуват данните. Съблюдаването на тази политика на ревизии гарантира съпоставимост на данните между отделните държави-членки на Европейския съюз и на Европейската система от централни банки.

Следвайки изискванията на горепосочените календари на ЕЦБ и Евростат, политиката за ревизии на данните на БНБ се базира на следните принципи:

(1) С данните за първия месец от всяко тримесечие се ревизират месечните данни за предходното тримесечие. С данните за втория месец от тримесечието се ревизират данните за предходния месец. С данните за третия месец от всяко тримесечие се ревизират само данните за предходните два месеца. През март с публикуването на данните за януари и през септември, с публикуването на данните за юли на текущата отчетна година, календарите дават възможност при необходимост да бъде направена ревизия на данните за до три години назад. През декември, с публикуването на данните за октомври, е възможна при необходимост ревизия на данните за текущата и предходната отчетни години.

(2) Текущи ревизии в резултат на събрана допълнителна информация, както и поради елиминиране на грешки, се посочват в бележките към месечните прессъобщения и таблиците на платежния баланс.

(3) Когато се правят значителни ревизии в резултат на промени в методологията за отчитане на определени компоненти на платежния баланс, или по други причини, с цел да улесни своите потребители, БНБ публикува предварително информация за предстоящите промени.

XI. РАЗПРОСТРАНЕНИЕ НА ДАННИТЕ

БНБ разпространява данни за преките инвестиции и платежния баланс чрез страницата си в интернет: <http://www.bnb.bg>.

Сериите с данни за преките инвестиции се публикуват в рубрика *Статистика/Външен сектор/Преки инвестиции* (от менюто вляво), както и в *Статистическа база данни*.

Данни за преките инвестиции има в *Приложение 2 – Преки инвестиции* към месечното прессъобщение за платежния баланс, което се намира в секция *Пресцентър/Статистически прессъобщения/Платежен баланс* (от менюто вляво).

XII. КОНТАКТИ

Въпроси по методологията, прилагана от БНБ, или относно публикуваните данни по преките инвестиции можете да изпращате към *Пресцентъра на БНБ* (press_office@bnbank.org) или по пощата на следния адрес:

Българска народна банка

Дирекция „Статистика“

Отдел „Макроикономическа статистика“

пл. "Княз Александър I" №1

1000 София

България